مارکسیزم و ئانارشیزم

Daniel Guérin *
و. له فارسییه‌وه: هه‌ژێن

له وتاردانێکدا له نیویۆرک به مێژووی ۱۹۷۳/۱۱/۰٦ پێشکه‌ش کراوه

I.

لێکۆڵینه‌وه‌ی ئه‌و بابه‌ته‌ی سه‌ره‌وه، گرفتێکی فره له‌به‌رده‌ماندا قوتده‌کاته‌وه، که له یه‌که‌مینیانه‌وه ده‌ست پێده‌که‌م. چی له واژه‌ی «مارکسیزم» تێده‌گه‌ین؟
مه‌به‌ستمان کامه «مارکسیزم»ه؟
وه‌لامی ده‌ستبه‌جێ به‌م پرسه پێویسته : لێره‌دا مه‌به‌ستی مه له مارکسیزم کۆمه‌ڵه به‌رهه‌می مارکس (Marx)** و ئه‌نگلس (Engels)ه نه‌ک پاشڕه‌وانی وان، که به بێ وه‌فاییه‌کی که‌م تا زۆر به‌رامبه‌ر وان، مارکه‌ی «مارکسیستی»یان بۆ خۆیان داگیرکردووه. نموونه‌ی ئاشکرا له‌م باره‌وه مارکسیزمی شێوێنراو و ته‌نانه‌ت دژه‌خونی لێکراوی سۆشیالدیموکراته‌کانی ئاڵمانه. له ده‌می ژیانی مارکس و ساڵه‌کانی سه‌ره‌تای دامه‌زراندنی پارتی سۆشیالدیموکراتی ئاڵمان، سۆشیالدیموکراته‌کان دروشمی جۆرێک «ده‌وڵه‌تی خه‌ڵکی» پاگه‌نده‌ییان پێشنیار ده‌کرد. مارکس و ئه‌نگلس بۆی هه‌یه له خۆشی ئه‌وه‌ی که سه‌ره‌نجام پارتێک به لایه‌نگری زۆره‌وه له ئاڵمان خۆی به لایه‌نگری ئه‌وان، خۆی ڕاده‌گه‌یاند، زۆر سه‌یر له‌م باره‌وه نارۆشنییان نیشاندا و ته‌نیا په‌رده‌هه‌ڵماڵینه تووند و یه‌ک له‌دوای یه‌که‌کانی باکۆنین (Bakunin) له‌باره‌ی «ده‌وڵه‌تی خه‌ڵکی»یه‌وه و په‌یوه‌ندی سۆشیالدیموکراته‌کان له‌گه‌ڵ پارته بۆرژوازی رادیکاڵ، بوو، که مارکس و ئه‌نگلسی ناچار به پشتکردن له وه‌ها دروشم و کارکردێک کرد.

پاش ماوه‌یه‌ک دواتر، پیره ئه‌نگلس له ساڵی ۱۸۹٥دا له پێشه‌کییه به‌ناوبانگه‌که‌ی که بۆ په‌رتووکی «خه‌باتی چینایه‌تی له فه‌ره‌نسه»ی مارکسی نووسی – هه‌ر له‌م پێشه‌کییه‌دا بوو که وی- به پێداچوونه‌وه‌یه‌کی ته‌واو له مارکسیزمدا، ڕێگه‌ی ڕیفۆرمیزمی گرته‌به‌ر. به واتای ئه‌وه‌ی که پێ له‌سه‌ر سووده‌وه‌رگرتن له کارتی ڕاپرسی وه‌ک ئامرازێکی باڵا (نموونه‌یی) و ته‌نانه‌ت تاکه ئامرازی به‌ده‌سته‌وه‌گرتنی ده‌سه‌لات، داده‌گرێت. لێره‌دا چیتر ئه‌نگلس به‌و چه‌مکه‌ی من مه‌به‌ستمه، مارکسیست نییه. دواتر کارل کاوتسکی (Karl Kautsky) به شێوه‌یه‌کی دوو لایه‌نه، ده‌بێته جێگره‌وه‌ی مارکس و ئه‌نگلس. وی له تیۆریدا وای نیشان ده‌دایه‌وه، که هێشتاکه له بواری خه‌باتی چینایه‌تیدا، شۆڕشگێڕ ماوه‌ته‌وه، به‌لام به کرده‌وه بێجگه له په‌رده‌پۆشکردنی کرده ته‌واو هه‌ڵپه‌رستانه و ڕیفۆرمیستییه‌کانی پارته‌که‌ی، شتێکی تری نه‌ده‌کرد.

له‌م باره‌دا، ئێدوارد برنشتاین (Eduard Bernstaein)، که ئه‌ویش پاگه‌نده‌ی «مارکسیست» بوونی ده‌کرد، له ڕاستیدا هه‌نگاوێک له کاوتسکی واوه‌تر نه‌ڕۆیشت و به ئاشکرا خه‌باتی چینایه‌تی ڕه‌تکرده‌وه و له‌به‌رامبه‌ر هه‌ڵبژاردنگه‌ری، پارله‌مانگه‌ری و ڕیفۆرمی کۆمه‌ڵایه‌تی‌دا به‌جێماو ده‌زانی.

له لایه‌کی تره‌وه کاوتسکی ڕایده‌گه‌یاند، که وتنی ئه‌م شته، که هوشیاری سۆشیالیستی ئه‌نجامی پێویست و ڕاسته‌وخۆی خه‌باتی چینایه‌تی پرۆلیتاریایه : "ته‌واو هه‌ڵه‌یه". به باوه‌ڕی وی: ده‌بێت ئه‌وه بزانین که سۆشیالیزم و خه‌باتی چینایه‌تی له‌یه‌که‌وه سه‌رچاوه ناگرن، به‌ڵکو به‌رئه‌نجامی پێشمه‌رجی دیکه‌ن. به واتایه‌کی‌تر هوشیاری

سۆشیالیستی بەرهەمی زانست بووە. بەرهەم و هەڵگری زانستی پرۆلیتاریا نییە، بەڵکو هی ڕۆشنبیرانی بۆرژوازییە – وە بە هۆی ئەمانەوەیە – کە سۆشیالیزم بۆ پرۆلیتاریا دەگوێزرێتەوە. سەرەنجامی ئەوەی کە: هوشیاری سۆشیالیستی توخمێکە کە لە دەرەوە دێتە ناو خەباتی چینایەتی پرۆلیتاریاوە و نەک شتێک کە بەخۆی بێتە ئاراوە.

تەنیا تیۆریسیۆنێک کە لە سۆشیالدیموکراسی ئاڵماندا بە مارکسیزمی (ڕەسەن) وەفادار مایەوە، ڕۆزا لوکسێمبورگ (Rosa Luxemburg) بوو. بەڵام ئەویش سازشگەلێکی لەگەڵ رابەری پارتەکەی ئەنجامدا. ڕۆزا هیچکات بێپەردە بێبل (Bebel) و کاوتسکی نە دەدایە بەر ڕەخنە. بەرخوردی ئاشکراوی وی لەگەڵ کاوتسکی تەنیا ئەوکاتە دەستی پیکرد، کە لە ساڵی ١٩١٠دا فێرکاری پێشووی بۆچوونی مانگرتنی سیاسی جەماوەری ڕەتکردەوە. ڕۆزا بەتایبەت هەوڵی دەدا نزیکی لەگەڵ ئانارشیستەکان کە بەرهەمی تیۆری وی لەمەڕ خۆبەخۆیی شۆڕشی جەماوەری بوو، بشارێتەوە. وەها هەوڵێک، وی ناچار بە پەنابردن بۆ جنێودان بە ئانارشیستەکان کرد. بەم شێوە وی پێیوابوو، پارتەکەی کە چ لەڕووی بیروباورەوە و چ لە ڕووی مالییەوە (دەبێت ئەوەش بڵێین، چونکە ئەورۆکە لیی بەئاگاین) بەوەی وابەستە بوو؛ دەخاتە مەترسییەوە.

بەلام ویرای جیاوازی لە ناو دا، ناکۆکی واقیعی نێوان ئەوەی ئانارشیستەکان، بە مانگرتنی گشتی نێوی دەبەن، لەگەڵ ئەوەی کە ڕۆزا لوکسێمبورگ بە پارێزەوە هەوڵی دەدا بە «مانگرتنی جەماوەری» نێوی بنێت، لە ئارادا نییە. لە لایەکی تریشەوە، قسەوباسە توندووتیژەکانی کە یەکەمیان لە ١٩٠٤ لەگەڵ لینین (Lenin) و دواترینیان لە ساڵی ١٩١٨دا لەگەڵ حکومەتی بۆلشەڤیکی ڕوویدا، فرە لە بیرکردنەوەی ئانارشیستییەوە دوور نەبوو. دوایین تێڕوانینەکانی وی لەنێو بزووتنەوەی سپارتاکیستەکان لە ساڵی ١٩١٨دا لەمەڕ سۆشیالیزمی پێشڕەوگەر لەخوارەوەڕا بۆ سەرەوە و لە ڕێگەی سۆڤیەتە کاگەرییەکانیشەوە، لەسەر ئەم پۆلە دەژمێردرین. ڕۆزا لوکسێمبورگ بە یەکێک لە بازنەکانی یەکێتی نێوان ئانارشیزم و مارکسیزمی نەشێوێنراو دەژمێردرێت. بەلام مارکسیزمی ڕەسەن تەنیا بە هۆی سۆشیالدیموکراتەکانی ئاڵمانەوە نە شێوێندرا. بەڵکو ئەوە لینین بوو، کە لە ئاستێکی فراواندا ئاوەژووی کرد. وی بە شێوەیەکی بەرچاو خاڵگەلی ژاکۆبین (Jakobin)ی و دەسەڵاتخوازی کە هەندێک کات لە نووسینەکانی مارکس و ئەنگلس دا دەرکەوتبوون، قوڵتر کردەوە. وی باڵادەستی ناوەندگەرایی و دەرکی بیرتەسکانە و دەستەگەرایانەی پارتی (ئەوەش تەنیا یەک پارت) و بەتایبەت کاری شۆڕشگێڕانی پیشەیی وەک ڕابەرانی جەماوەر هێنایە نێو مارکسیزمەوە. وەها چەمکگەلیک لە نووسینەکانی مارکسدا زۆر دەست ناکەون و ئەگەر هەشبن لە شیوەی کۆرپەیی و سەرەتایین. لەگەڵ ئەوەشدا لینین سۆشیالدیموکراتەکان بە توندی لەوەی کە ئانارشیستەکان بە کەم دەگرن، دەداتە بەر ڕەخنە و لە پەرتووکی گچکەی «دەوڵەت و شۆڕش»دا بەشێکی تەواو بۆ ستایشی ئانارشیستەکان لەبەر وەفادارییان بۆ شۆڕش، تەرخان دەکات.

II.

گرفتێکیتریش لە ئارادایە. لەگەڵ ئەوەی کە ئەندێشەی مارکس و ئەنگلس لەڕووی پێگەیینەوە بۆ ڕەنگدانەوەی واقیعیەتی سەردەم لە ماوەی نیو سەدەدا بە توندی شیاوی دەرککردنە. بەلام هەوڵی لیکدەرەوانێکی تازە – لەنیویاندا نوێنەرێکی کلیساش – بۆ سەلماندنی شتێک بەنێوی دۆگماتیزمی مارکسیستی، بێسوودە.
بانموونەیەک بهێنینەوە:
مارکسی لاو و مرۆڤدۆست، شاگردی فۆیەرباخ (Feuerbach)ی فەیلەسوف، بەگشتی لە مارکسی ساڵانی پێگەییینی کە دواتر خۆی گیرۆدەی دیاریگەریی زانستی توند و دژوار کردووە، جیاوازە.

مارکسی ڕۆژنامەی ڕاینی نوێ (Neue Raihnische Zeitung) - بڵاوکراوەیەک، کە تەنیا پاگەندەی دیموکراتبوون و لە هەوڵی یەکیتی لەگەڵ بۆرژوازی ئاڵماندا بوو، هیچ وێکچوونێکی لەگەڵ مارکسی ساڵی ١٨٥٠ واتە مارکسی کۆمونیست و تەنانەت بلانکیست (Blanquist) کە ئاوازی شۆڕشی بەردەوام، کاری سیاسی سەربەخۆی کۆمونیستی و دروشمی دیکتاتۆری پرۆلیتاریای دەدا، نییە.

هەندێک جیاوازییش لەنێوان بەشەکانی مانیفێستی ١٨٤٨ و هەندێ داواکاریدا، ئەوەی کە دەوڵەت بە زۆردارەکی دەست بەسەر سەراپای ئابووریدا بگرێت و ڕوونکردنەوەکانی دواتر، کە تیایاندا دەوڵەت بەهۆی «پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکانەوە» جێگەی دەگیرێتەوە، هەیە.[١] مارکسی ساڵانی دواتر، کە شۆڕشی نێونەتەوەیی بە داهاتوویەکی دوور دەسپارد و خۆی لە پەرتووکخانەی مۆزەی بریتانیا زیندانی دەکرد، تاوەکو دەست بداتە لێکۆڵینەوەی زانستی فراوان و گران. کەسێکی تەواو جیاوازە، لە مارکسی ڕاپەڕینخوازی ١٨٥٠ کە باوەڕی بە ڕاپەڕینی گشتی و دەستبەجێ هەبوو.

مارکس کە لە ساڵەکانی ١٨٦٤ – ١٨٦٩ سەرەتا لە پشتپەردەوە ڕۆڵی ڕاوێژکاری تایبەت و ڕێخەری لە دەسەڵات دوورەپەرێزی کارگەرانی کۆوەبوو لە نێونەتەوەی یەکەمدا دەگێرا، لە پڕێکدا ساڵی ١٨٧٠ دەگۆڕێت بە کەسێکی فرە بە دەسەڵاتخواز کە لە «لەندەن»ەوە فەرمان بۆ ئەنجومەنی گشتی ئینتەرناسیونال دەردەکات. مارکس کە لە سەرەتای ١٨٧١دا بە توندی دژی ڕاپەڕینی پاریس بوو، مارکسێک نییە کە کەمێک دواتر لە نامیلکە بەناوبانگەکەی خۆیدا بەنێوی (شەڕی نێوخۆیی لە فەرەنسە)، دەکەوێتە نرخاندنی کۆمۆنەی پاریس و زۆرێک لە لایەنەکانی تا ئەوپەڕی ڕادەی خوازراو دەستنیشان دەکات.

دواجار مارکسێک کە لە هەمان نامیلکەدا لەسەر ئەم خاڵە پێدادەگرێت، مارکسێک نییە کە لە نامەیەکدا لەمەڕ بەرنامەی گۆتا (Gothaer Programm) بێ ئەملاوئەولا دەیەوێت بیسەلمێنێت، کە دەبێت دەوڵەت بۆ ماوەیەکی تا ڕادەیەک درێژ پاش شۆڕشی پرۆلیتێری درێژە بەژیانی خۆی بدات.

دەتوانین لە ماوەی ساڵانێکدا شوێن پێی تەواوی ئەم پاشگەزبوونەوە و هەڵبەزودابەزە زیکزاکیانە هەڵگرین. بەمجۆرە نابێت مارکسیزمی ڕەسەن واتە نووسینەکانی مارکس و ئەنگلسیش وەک کۆمەڵێکی وەک یەک و تەبا لەبەرچاو بگیرێن. بەڵکو پێویستە لە بۆتەی تاقیکاری ڕەخنەیی و وردا دابنرێت و تەنیا ئەو خاڵانەی لیوە وەربگیرێت، کە پەیوەندی نزیکیان لەگەڵ کۆمونیزمی ئازادڕەوانە (Libertarian communism)دا هەیە.[٢]

III.

هەنووکە لەبەردەم گرفتی سێیەم وەستاوین: ئانارشیزمیش کەمتر لە مارکسیزم لە چوارچێوەی باوەڕی لەیەکچوو بەهرەمەند نییە. بەوجۆرەی کە لە پەرتووکی ئانارشیزمدا باسم لێوەکردووە، ڕەتکردنەوەی دەسەڵاتداری و پێداگرتن لەسەر لەپێشبوونی داوەری تاکەکەسی، بووەتە هۆی ئەوەی کە ئانارشیستەکان بەوتەی پرۆدۆن (Proudhon) لە نامەیەکدا بۆ مارکس "دژە دۆگماتیزم بوون بکەنە پیشەی خۆیان" لەبەر ئەوەیە کە تێڕوانینی ئازادڕەوەکان، جۆراوجۆرتر، خورتر و لە ڕووی تێگەیشتنەوە دژوارترە لە تێڕوانینی سۆشیالیستە دەسەڵاتخوازەکان (authoritarian socialists).

مەیلی جیاواز لە ناو ئانارشیزمدا هەیە: بێجگە لە کۆمونیستە ئازادڕەوەکان(Libertarian Communists) کە من سەربەوانم، دەتوانرێت ئانارشیستە تاکگەرا (Individual anarchists)، ئانارشیستە کۆگەرا (Sozietaere anarchists)، ئانارکۆسەندیکالیستەکان (Anarcho-Syndikalists) و دەستەیەکیتریان لەوانە ئانارشیستە دژ بە

توندووتیژی (Power-free anarchist)، ئانارشیسته ئاشتیخوازەکان (Anarcho-pacifists)، ئانارشیسته گیاخۆرەکان (vegetarian anarchists) و هیتریش ناوبێنین.

هەنووکە ئەم پرسیارە قوتدەبێتەوە : دەمانەوێت چ جۆرێک لە ئانارشیزم لەگەڵ مارکسیزم بەراورد بکەین، تاوەکو بزانین کە لە چ بارێکەوە، ئەم دوو فێرگە سیاسییە لە ئەندێشەی شۆڕشگێڕیدا لەگەڵ یەکتردا یەکدەگرنەوە یا لە یەکتر دوور دەکەونەوە. بۆ من ڕوونە کە ئانارشیزمی چێکەر (constructive anarchism)، کۆمەڵگەرا و ئانارشیزمی کۆگەرا یا ئانارشیزمی کۆمونیستی لەگەڵ مارکسیزمدا کەمترین دووریيان لەنێواندایە و هەر لەبەر ئەمەشە کە من لە پەرتووکی «ئانارشیزم»دا تەنیا لە هەوڵی شیکردنەوەی ئەم جۆرە لە ئانارشیزم بووم.

IV.

گەر بە قوڵی سەرنج بدەین ، بۆمان دەردەکەوێت کە مارکسیزم و ئانارشیزم لە ڕابوردوودا کاراییان لەسەر یەک داناوە. مالاتستا (Malatesta) ئانارشیستی بەناوبانگی ئیتالیایی لە شوێنێکدا نووسیویەتی: "نزیکەی تەواوی ئەدەبیاتی ئانارشیستی سەدەی نۆزدە کارایی مارکسیزمی لەسەر بووە". ئەوە دەزانین کە باکۆنین ڕێزی لەبەرامبەر لێهاتوویی زانستی مارکس هەبوو، بەڕادەیەک کە دەست بە وەرگێڕانی بەرگی یەکەمی «سەرمایە» بۆ سەر زمانی ڕوسی دەکات. لە پاڵ ویدا ئانارشیستی ئیتالیایی کارلۆ کافیرۆ (Carlo Cafiero)ش کورتەیەک لەم بەرهەمە بڵاودەکاتەوە. لە لەولاشەوە، یەکەم پەرتووکی پرۆدۆن «موڵکایەتی چییە» (١٨٤٠) و بەتایبەت بەرهەمی بەناوبانگی «سیستەمی ناکۆکییە ئابوورییەکان یا فەلسەفەی هەژاری » (١٨٤٦) بە قووڵی مارکسی لاو دەخەنە ژێر کاراییەوە. ئەگەر چی کەمێک دواتر ئابووریناسی بێ ئەمەک، بە نووسینی «هەژاری فەلسەفە» دەست دەداتە سەرزەنشکردنێکی ژاراوی لە دژی فێرکارەکەی خۆی.

سەرەڕای لێدوانی زۆر، مارکس بە رادەیەکی زۆر قەرزارباری تێڕوانینەکانی باکۆنینە. لێرەدا بۆ خۆلادان لە دووبارەکردنەوە تەنیا دوو نموونە دەهێنینەوە: ڕاگەیاندن لەمەڕ کۆمۆنەی پاریس کە لەلایەن مارکسەوە نووسراوە، بەتوندی لەژێر کارایی بۆچوونەکانی باکۆنیندایە. بەوجۆرەی کە ئارتور لێنینگ (Arthur Lehning) بڵاوکەرەوەی «ئەرشیڤەکانی باکۆنین»یش پەنجەی بۆ ئەم خاڵە ڕاکێشاوە و بەوجۆرەی کە پێشتر وتمان دەستپێشخەری باکۆنین بوو، کە مارکس ناچار بە ڕەتکردنەوەی دروشمی «دەوڵەتی خەڵکی» و هاوکارە سۆشیالدیموکراتەکانی بوو.

V.

مارکسیزم و ئانارشیزم بەتەواوی لە کارایی بەرامبەریەک لە ڕەگوڕیشەیەک بەهرەمەندن و ڕەگوڕیشەیان بۆ سەر خێزانیک. ئێمە وەک ماتریالیست، پێمان وانییە کە بۆچوونەکان بۆ خۆیان لە مێشکی مرۆڤەوە پەیدا دەبن، بەڵکو لەسەر ئەو باوەڕەین کە تەنیا ڕەنگدانەوەی دەستکەوتەکانی بزووتنەوەی جەماوەرین لە ڕەوتی خەباتی چینایەتیدا پێیهەستاون. یەکەمین نووسەرانی سۆشیالیست، چ ئانارشیست و چ مارکسیست بەتەواوی لە ژیر کارایی شۆڕشی گەورەی فەرەنسەوە لە ساڵەکانی کۆتایی سەدەی ١٨و لەژێر کارایی تێکۆسانی کارگەرانی فەرەنسەدا بوون، کە لە ساڵی ١٨٤٠ بەدواوە بۆ خۆرێکخراوکردن و خەبات دژی بەهرەکێشی سەرمایەداری دەستیان پیکرد.

کەمن ئەوانەی کە بزانن، لە ١٨٤٠دا پاریس مانگرتنێکی گشتی بە خۆوە بینیوە. سالانێک پاش ئەوە ڕۆژنامە کارگەرییەکانی وەک «**کارگە** - **L'Atelier**» سەریان هەڵدا. لەم سالەدا ١٨٤٠ پەرەگرتنێکی بەرچاو ڕوودەدات، پرۆدۆن «تێبینی دژی موڵکایەتی» بڵاو دەکاتەوە. چوارساڵ دواتر لە ساڵی ١٨٤٤دا، مارکسی لاو لە «تێبینییەکانی»دا، ڕاپۆرتی سەردانییەکەی بۆ لای کارگەرانی پاریس دەخاتەڕوو و پەنجە بۆ کاراییەکی قوڵ، کە کارگەرانی دەستکار لەسەر وییان داناوە، ڕادەکێشێ. ساڵێ بەر لەوە لە ١٨٤٣دا ژنێکی دەرکەوتە بەنێوی فلۆرا تریستان (Flora Tristan) کارگەرانی بۆ پێکهێنانی یەکێتییەکی کارگەری بانگەواز کرد و بۆ پەیوەندیگرتن لەگەڵ وان، بەرەو شارەکانی فەرەنسە کەوتەڕێ.

بەمجۆرە مارکسیزم و ئانارشیزم لە هەمان سەرەتاوە لە سەرچاوەی پرۆلیتێری وەک یەکەوە، هەڵقوڵیوون و لەژێر کارایی چینی تازەی کارگەردا، لە دووی ئامانجی یەکسانی، کە هەڵگێڕانەوەی دەوڵەتی سەرمایەداری و گێڕانەوەی سامانی کۆمەڵایەتی و گرتنەدەستی ئامرازەکانی بەرهەمهێنان لەلایەن خودی کارگەرانەوە. هەر ئەم شتە بوو، کە بووە بناخەی پێکهاتنێکی کۆیی لەنێوان مارکسیست و باکۆنیستەکان لە کۆنگرەی ١٨٦٩ی نێونەتەوەیی یەکەم، کە کەمێک پێش شەڕی ١٨٧٠ی نێوان ئاڵمان و فەرەنسە، ڕوویدا. ئەم خاڵەش لەبیر نەکەین، کە ئەم پێکهاتنە لە دژی دوایین شاگردەکانی پرۆدۆن (١٨٦٥دا مرد) بوو، کە بە ئاراستەی پێچەوانە گەڕابوونەوە دواوە. یەکێک لەم شاگردانە تۆلاین (Tolain)بوو، کە لە تێڕوانینی موڵکایەتی تایبەتی و ئامرازەکانی بەرهەمهێنان نزیک بووبووەوە.

VI.

تائێرە نیشانمان دا، کە یەکەمین قسەکەرانی بزووتنەوەی کارگەری فەرەنسە لە پێوەرێکی فراواندا، لە شۆڕشی گەورەی فەرەنسەوە سروشیان وەرگتبوو. کەمیک ئەم خاڵە والاتر دەکەین.

لە واقیعدا لەهەناوی شۆڕشی فەرەنسەدا، دوو شێوازی جیاواز لە شۆڕش سەریانهەڵدا، یا باشترە بڵێین دوو هێزی جیاواز و دژ بەیەک. یەکێکیان لە باڵی چەپی بۆرژوازی پێکدەهات، ئەویتر لە پێشینانی پرۆلیتاریا: پیشەوەرانی گچکە و موچەخۆران، پێکدەهات. یەکەم دەسەڵاتخواز و دیکتاتۆری، ناوەندگەرا و سەرکوتگەر دژ بە بەرامبەرەکی. دەستەی دووەم دیموکراتیک، فیدرالیست و پێکهاتوو لە کۆڕوکۆمەڵێک، کە ئەورۆکە بە سۆڤیەتی کارگەری نێویان دەبەن. ئەمانە لە ٤٨ بەشی شاری پاریس‌دا هەبوون، کە لە کۆمۆنەی پاریس‌دا کۆبووبوونەوە و کۆڕوکۆمەڵی شارۆچکەکان دەخرانە سەریان. بەبێ سڵەمینەوە دەتوانرێت بوترێت، کە ئەم هێزە دووەمە مایەیەکی ئازادڕەوانەی هەبوو و بە پێشڕەوی کۆمۆنەی پاریس لە ١٨٧١ و سۆڤیەتەکانی ڕوسیە لە ١٩١٧دا دەژمێردرێت، بە پێچەوانەوە هێزی یەکەم، لە سەدەی ١٩دا لە ئاراستەی ژاکۆبینیدا دیتەوە. لە ڕاستیدا واژەی «ژاکۆبینی» ناوێکی ناتەواو و دروستکراوە. لە ناوی یانەیەکی خەڵکی پاریس «کۆمەڵگەی ژاکۆبینەکان»ەوە وەرگیرابوو، کە خودی نێوی ئەم یانەیە لە نیوی پەرەستگەیەکی مەزهەبییەوە وەرگیرابوو، کە یانەکە لەنێو باڵاخانەکەیدا بوو. هێڵی جیاکەرەوەی خەباتی چینایەتی نێوان بۆرژوا شۆڕشگێڕەکان لەلایەک و بێبەشەشان لە لایەکیترەوە بەنێو کۆمەڵگەی ژاکۆبینەکان‌دا تێدەپەڕی. بەشێوەیەکی وردتر ئەوەی کە لە دانیشتنەکانی ئەم کۆمەڵگەیەدا، لایەنگری ئەندامانی لەم یا لەو ئاراستە لە شۆڕش، دەگەڕایەوە سەر بەرخوردی نێوان ئەوان. لە ئەدەبیاتی سیاسی سالانی دواتردا، وشەی ژاکۆبینەکان چ لەلایەن ئانارشیستەکانەوە چ لەلایەن مارکسیستەکانەوە، بۆ چواندن بە سونەتی شۆڕشگێڕانەی بۆرژوازی کە ولات و شۆڕشی لە سەرەوە و بە ئامرازەکانی دەسەڵاتخوازانە پشتیوانی دەکرد، بەزۆری بەکار دەبرێت. بۆ نموونە شارل دێلێسکلوز (Charles Delescluze)، ڕابەری باڵی ڕاستی زۆرینەی سۆڤیەتی کۆمۆنەی پاریس، خۆی بە ژاکۆبینیست و سەر بە روبسپیر دەناساند.

پرۆدۆن و باکۆنین لە نووسینەکانیاندا، لە دژی سیاسەتی شۆڕشگێڕە بۆرژوازییەکان وەک «بیرکردنەوەی ژاکۆبینی» دەجەنگان. لەبەرامبەردا مارکس و ئەنگلس، بە دژوارییەوە توانییان خۆیان لەم ئەفسانە ژاکۆبینیە، کە لەلایەن پاڵەوانانی شۆڕشی بۆرژوازی شکۆیان پێدەبەخشرا، ڕاپسێنن. لەوانە دانتۆن (Danton) — (لە ڕاستیدا سیاسەتمەداری گەندەڵ و دژەخونی دووسەرە) و ئەویتریان ڕوبسپیر (Robespierre) بوو — کە سەرەنجام بوو بە دیکتاتۆر. بەلام سەرسەختی ڕوانگەی دژە دەسەلاتخوازی لە ئانارشیستەکاندا لەوە دەیگێڕانەوە، کە ژاکۆبینگەرایی فریویان بدات. ئانارشیستەکان بەباشی لەوە گەیشتبوون، کە شۆڕشی فەرەنسە نەک تەنیا شەڕێکی نێوخۆییە لەنێوان پاشایەتی بێچەندوچوون و شۆڕشگێڕانی بۆرژوا، بەڵکو یەکسەرە شەڕێکە لەنێوان ژاکۆبینگەرایی و شتێک کە من بۆ ئاسانی وتن بە کۆمۆنەگەرایی (Communallism) نێوی دەبەم. سەرەنجامیش شەڕی کۆتاییە کە بە شکستی کۆمۆنەی پاریس و ملپەراندنی هەردوو پلەوپایەدارانی شاری شۆمیت (Chaumette) و هێبێرت (Hèbert) لەساڵی ١٧٩٤ تەواو دەبێت. مانای ئەم شکستە لەنیوچوونی دەسەلاتی ژێردەستان بوو. بەوجۆرەی کە شۆڕشی ئۆکتۆبەری ڕوسیە بەرەو سڕینەوەی ئاسەواری سۆڤیەتەکانی کارخانە برا.

مارکس و ئەنگلس، هەمیشە لە ئەمبەروئەوبەری نێوان ژاکۆبینگەرایی و کۆمۆنەگەرایی‌دا بوون. ئەوان سەرەتا ستاییشی «ناوەندگەرایی توندوتیژ، کە ئۆلگوی خۆی لە فەرەنسەی ١٧٩٣ وەرگرتووە» دەکەن. چەند ساڵ دواتر لە ١٨٨٥دا، ئەنگلس بۆی دەردەکەوێت، کە لەوێدا هەڵەی کردووە و ناوەندگەرایی تەنیا ڕێگەی بۆ دیکتاتۆری ناپلیۆن (Napoleon)ی یەکەم خۆشکردووە. هەندێکجار کارل مارکس ئێنراژەکان (Enragès) واتە لایەنگرانی کەشیشی پێشین، ژاک ڕو (Jaques Roux) -کە قسەکەری نشینگەیەکی کارگەری کەناری پاریس بوو- بە «نوێنەری سەرەکی بزووتنەوەی شۆڕشگێڕانە» نێو هێناوە. هاوکات جارێکیتر ئەنگلس پێیوابوو، کە لە ١٧٩٣دا "لانی زۆر دەیتوانی بە کۆمەکیک لەسەرەوەڕا" بۆ پرۆلیتاریا بژمێردرێت. دواتر لینین لە ژاکۆبینگەرایی‌دا هەنگاوێکی فرە واوەتری لە مامۆستایانی مارکس و ئەنگلس نا. بە تێڕوانینی وی ژاکۆبینگەرایی «یەکیکە لەو خالە لوتکەییانە، کە چینی ژێردەست لە خەباتیدا بۆ ئازادی خۆی دەستی پیانرادەگات». وی پێیخۆش بوو خۆی بە ژاکۆبینێک ناو بێنێت، هەڵبەتە هەندێکجاریش ئەم نازناوەی بەشیوەی «ژاکۆبینێکی سەر بە چینی کارگەر» تەواو دەکرد. ئەنجامگیری مە ئەوەیە کە : تەنیا خۆداماڵینی مارکسیتەکان لە هەر جۆرە میراتیکی ژاکۆبینی، دەتوانیت پێکهاتنی ئانارشیستەکان لەگەڵ وان لەبار بکات. با بە کورتی بچینە سەر خاڵە سەرەکییەکانی ناکۆکی نیوان مارکسیزم و ئانارشیزم. سەرەتا ئەوەی کە سەرەڕای باوەڕی مارکسیستەکان بە پێداویستی لەنیوچوونی دواجاری دەوڵەت، بە باوەڕی وان پاش شۆڕشی سەرکەوتووانەی کارگەری، دەوڵەتێکی نوێ کە بە «دەوڵەتی کارگەری» نێو دەبرێت بۆ ماوەیەکی دیاری نەکراو پیکدێت. پاش وەها سەردەمیکە کە مارکسیستەکان، بەڵینی لەنیوچوونی بەرەبەرەی ئەم دەوڵەتە کە هەندێکجاریش بە «نیوەدوڵەت» نیوی دەبەن، دەدەن. کۆمونیستە ئازادڕەوەکان بەپێچەوانەوە، پێیانوایە کە وەها دەوڵەتێکی نوێ لەبەر خاوەندارێتی دەوڵەتی بەسەر تەواوی ئابووری و بیروکراتیزەبوونی ڕۆژانەی، تەنانەت لە دەوڵەتی بۆرژوازیش بە تواناتر و سەرکوتگەرتر دەبێ و لەبەرامبەر هەڵوەشانەوەیدا، بەرهەڵستی دەکات. لەوە گەڕێن کە کۆمونیستە ئازادڕەوەکان، بەگومانەوە لەو ئەرکانەی کە مارکسیستەکان بۆ کەمایەتی کۆمونیست لەبەرامبەر دانیشتواندا پێیان دەبەخشن، دەڕوانن. گەڕانەوە بۆ نووسینە پیرۆزەکانی مارکس و ئەنگلس‌یش، تەنیا هۆیەکە بۆ وەها گومانێک. هەڵبەتە لە مانیفێستی کۆمونیست‌دا دەتوانرێت بخوێریتەوە کە، "کۆمونیستەکان بەرژەوەندییەکی جیاواز لە بەرژەوەندی تەواوی پرۆلیتاریایان نییە" و یا ئەوەی "ئەوان هەردەم نوێنەری بەرژەوەندی تەواوی بزووتنەوەکەن" یا «تێڕوانینی تیۆری ئەوان هەرگیز نە لەسەر بنەمای بۆچوون و بنچینەی داهێنراو یا دۆزراوەی ئەم یا ئەو چاکەکاری دونیا نییە، بەڵکو تەنیا دەربڕی گشتی هەلومەرج و واقیعی خەباتی چینایەتی و بزووتنەوەی مێژوویین، کە بە بەرچاوی مەوە لە بزووتندان». تا ئێرۆکانە بیگومان ئێمە کۆمونیستە ئازادڕەوەکان لەگەڵ وان هاوڕاین!

بەلام رستەی ناڕۆشن و تەکاندەرانە بۆ ئێمە ئەوەیە: "لە تیۆریدا کۆمونیستەکان جیا لە بەشەکانیتری پرۆلیتاریا لەو بەرتەرییە بەهرەمەندن، کە بە ڕۆشنی توانای دەرککردنی هەلومەرج، بزووتن و ئامانجی کۆتایی و گشتی بزووتنەوەی پرۆلیتارییان هەیە".

ئەم دانپیانانە دەتوانێت بێ پێچوپەنا بەو واتایە بێ، کە کۆمونیستەکان لەبەر ئەم «بەرتەرییە» مافی مێژووی بەدەستەوەگرتنی رابەری پرۆلیتارییان هەیە؟ ئەگەر ئەم واتایەش مەبەست بێ، چیتر کۆمونیستە ئازادڕەوەکان لەگەڵیدا هاوڕا نین، لەبەر ئەوەی کە ئێمە لەسەر ئەو باوەڕەین: هیچ دەستپێشخەرییەک لەدەرەوەی خودی پرۆلیتاریا ناتوانرێت بوونی هەبێت. ئەوان پێمانوایە کە کەسانی نا پرۆلیتێر تەنیا دەتوانن لە پاڵ یا لەنێوان خودی پرۆلیتاریادا ڕۆڵی ڕاوێژکارانی دڵسۆز یا ڕوونکەرەوەیان هەبێ، ئامانجیان هاوکاری کارگەران بێت لە تێکۆشاندا بۆ بەدەستهێنانی پلەیەکی باڵاتر لە هوشیاری.

ئەمە بەرەو پرسی خۆبەخۆیی شۆڕسی جەماوەری یا تێگەیشتنی وردتری ئازادڕەوانەمان دەبات، بەرەو دەربڕینێکی ئانارشیستانە. وشەی «خۆبەخۆ - spontaneous» و «خۆبەخۆیی- Spontaneity» چەندینجار لە نووسینەکانی پرۆدۆن و باکونیندا بەرچاو دەکەون. بەلام ئەوەی سەیر دیتەبەرچاو، ئەوەیە لە کاتێکدا کە لە نووسینەکانی مارکس و ئەنگلس، لانیکەم لە بڵاوکراوەی ڕەسەنیاندا بە زمانی ئەلمانی وەها واژەگەلێک بەرچاو ناکەون. لە وەرگێرانی بەرهەمەکانیاندا هەندێکجار لەگەڵ وەها واژەگەلێک دەردەکەون. هەڵبەتە پرسی کۆتایی تەنیا بەرهەمی بەراوردێکی ناڕێکە. لە راستیدا مارکس و ئەنگلس باس لە چالاکی خۆکردی جەماوەر دەکەن، کە تێگەیشتنێکی بەرتەسکترە لە خۆبەخۆیی. چونکە پارتێکی شۆڕشگێڕ، دەتوانێت ڕێگە بە برێک لە «چالاکی خۆکرد»ی جەماوەری لە پاڵ چالاکییەکانی بەرتەریخوازانەی خۆی بدات. بەلام خۆبەخۆیی جەماوەری، مەترسی ئەوەی هەیە، کە پاگەندەی ڕۆڵی رابەری ئەو پارتانە بخاتە ژێر پرسیارەوە. ڕوزا لوکسێمبورگ یەکەمین مارکسیست بوو، کە لە نووسینەکانیدا بە زمانی ئاڵمانی وشەی خۆبەخۆ (لەخۆوەرا) «Spontan»ی بەکارهێناوە، کە لە ئانارشتەکانی وەرگرتووە. وی پشتی بە ڕۆڵی سەرەکی و خۆبەخۆیی لە بزووتنەوەی جەماوەریدا دەبەست. دەبێت لەوە بگەین، کە مارکسیستەکانیش لەبەرامبەر بزووتنەوە کۆمەڵایەتییەکان هەڵوێستی دیاریکراویان هەیە، لەبەر ئەوەی کە شوێندەست بۆ خۆتێهەڵقورتاندنی ڕابەرانی پاگەندەیی ناهێڵنەوە. کەواتە کۆمونیستە ئازادڕەوەکان لەو خاڵە، کە مارکسیستەکان هەندێکجار لە سوودوەرگرتن لە فێڵ و فریوکاری دیموکراسی بۆرژوازی خۆیان نەدەبوێرا، فرە دڵخۆش نین، مارکسیستەکان نەک بە تەنیا بە خۆشحاڵییەوە کارتەکانی دەنگدانیان بەکاردەهێنا و بە یەکێک لە باشترین ئامرازەکانی بەدەستهێنانی دەسەلاتیان دادەنا، بەلکو تەنانەت هەندێکجاریش بە خۆشحاڵییەوە دەستیان دەدایە پێکهێنانی بەرەی هەڵبرادن لەگەڵ پارتە لیبرال یا ڕادیکاڵە بۆرژوازییەکان و لەم ساتەدا باوەڕی وان ئەوەیە، کە بەبێ وەها هاوپەیمانی و یەکێتییەک دەستڕاگەیشتن بە کورسییەکانی پارلەمان لە تواناندا نییە. لەبیرمان نەچێت کە کۆمونیستە ئازادڕەوەکان بەپێچەوانەی ئەوەی کە بەزۆری وێنا دەکرێت، سڵ لە سندوقەکانی دەنگدان ناکەنەوە. پرۆدۆن جارێک لە ١٨٤٨دا بە نوێنەری ئەنجومەنی میللی هەڵدەبژێردرێت و جارێکیتر پشتیوانی لە هەڵبژاردنی ڕاسپایل (Raspail) دەکات. لەگەڵ ئەوەشدا دواتر لەوێوە کە وی هەرجۆرە ملکەچییەک بۆ ڕژێمی پاشایەتی سەرکۆنە دەکات، کارگەران بۆ خۆهەڵبژاردن بانگەواز دەکات . بۆ وی تەنیا پرسی ڕێوشوێن و هەلومەرج لەبەرچاو بوو. لە هەلومەرجێکیتردا ئانارشیستەکانی ئەسپانیا لە هەڵوێست وەرگرتنی ئاشکرا لەدژی بەشداری لە هەڵبژاردنی بەرەی خەڵکی لە فێبریوەری ١٩٣٦دا خۆیان خۆیان بوارد. بەلام لەپاڵ ئەم شتە کەم و ناوێزانەدا، ئانارشیستەکان ڕێگەی فرە جیاواز بۆ سەرکەوتن بەسەر سەرمایەداری دوژمندا بەدروست دەزانن، لەوانە خەباتی ڕاستەوخۆ (Direct action)، خەباتی سەندیکایی (action unions)، خۆموختاری کارگەری (-Worker autonomy) و مانگرتنی گشتی (General-strike).

هەنووکە پرسیارێکی تری بنەڕەتی ڕووبەڕوومان دەبێتەوە: دەوڵەتیکردنی ئامرازەکانی بەرهەمهێنان یا خۆبەڕێوەبەری (self-management)؟ لێرەشدا مارکس و ئەنگلس با دەدەنەوە. لە مانیفێستی کۆمونیستدا کە بە سروش وەرگرتنی ڕاستەوخۆ لە سۆشیالیستی دەوڵەتگەرا، لویس بلانک (Louis Blanc)ی فەرەنسی، نووسراوە. ئەوان لەو باوەڕەدان کە «دەبێت گشت ئامرازەکانی بەرهەمهێنان لەدەستی دەوڵەتدا ناوەندی بکرێنەوە» بەلام لە وشەی دەوڵەتی، ئەوان بە «پرۆلیتاریای ڕێکخراو وەک چینی فەرمانڕەوا» تێدەگەن. باشە بۆچی وەها ڕێکخراوێکی پرۆلیتێری نێو دەنێن «دەوڵەت»؟ لەمە بگوزەرێین: بۆچ چەند ساڵ دواتر ئەوان پەشیمان دەبنەوە و لە جونی ١٨٧٢ لە پێشەکی چاپی سەرلەنوێی مانیفێستدا لە دەوڵەتگەرایی کورتبینانەی خۆیان سەرلەنوێ تێڕوانینەوە دەکەن و پەنجە بۆ ڕاگەیاندنی ١٨٧١ لەمەڕ کۆمۆنەی پاریس ڕادەکێشن، کە پێویستە بەرهەمهێنان بەهۆی«خۆبەڕێوەبەری بەرهەمهێنەران – associated to producers» بەڕێوە ببرێت؟

بێگومان ئەوان هەستیان بە پێداویستی پێکهاتن لەگەڵ باکۆنیستەکان لە ئینتەرناسیناڵی یەکەمدا کردبوو. بەلام ئەوەش بڵێین، کە مارکس هیچکات لە وردەکاریدا ڕێگەگەلێک، کە دەتوانن خۆبەڕێوەبەری بەڕێ بخەن، نەچووەتە بەلایاندا و لە کاتێکدا، کە پرۆدۆن لاپەڕەی فرەی لە بەرهەمەکانیدا بۆ ئەم پرسە تەرخانکردبوو. پرۆدۆن کە ژیانی وەک کارگەرێک دەست پێکردبوو، دەیزانی کە باس لە چی دەکات. وی بە وردبینیەوە «کۆمەلە کارگەرییەکان Worker-associations» کە لە شۆڕشی ١٨٤٨دا سەریانهەڵدابوو، سەرنجدابوو. بەڵام هۆی ئەو هەڵوێستەی مارکس، لەوانەیە لەبەر بە «خەیاڵیبوون – utopian» دانانی پرسی خۆبەڕێوەبەری لە لای وی بێت. ئەورۆکە ئێمە کۆمونیستە ئازادڕەوەکان، بەشێکین لەوانە کە لانیکەم لە ئەورووپای ڕۆژئاوا خۆبەڕیوەبەریان کردووە بە بابەتی ڕۆژ، پرسیارێکی کۆنکرێت و خستویانەتە بەرنامەی کاری ڕۆژەوە. پرسیارێک، کە ئیتر جێکەوتە بووە و ئەرۆکە لەلایەن نزیکەی هەرەزۆری ڕەوتە سیاسییەکانەوە دەستی بۆ دەبرێت، گۆڕانی بەسەردا هێنراوە و کورتکراوەتەوە.[٣]

VII.

مارکسیستەکان و ئانارشیستەکان هەر لە سەرەتای لەدایکبوونی سیاسیانەوە ڕووبەڕووی یەک بوونەوە. یەکەمین هێرش لەلایەن مارکس و ئەنگلس‌ەوە لەدژی شتاینەر (Steiner) لە پەرتووکی پرداژیەتی «ئایدیۆلۆژی ئاڵمانی»ەوە دەستی پێکرد. لێرەدا پرسەکە لەسەر خراپ لەیەک گەیشتنێکی دوولایەنە بوو. شتاینەر ڕوونی نەکردبووەوە، کە لەپاڵ ستایش بۆ «من» و «کەس» وی، لەڕاستیدا لایەنگری یەکگرتنی خۆخواستانەی ئەم «کەس»ەیە لەگەڵ یەکێکیتر. لەڕاستیشدا وی کۆمەڵگەی هەنووکەیی پێشنیار دەکات، کە لەسەر بنەمای فیدرالی و مافی جیابوونەوە دامەزرابێت. هەر ئەم بۆچوونە دواتر باکۆنین و دواجار لینین لەمەڕ پرسی نەتەوەییدا، بەکاریان هێناوە. مارکس و ئەنگلس بە هەڵە ڕەخنە توندەکانی شتاینەر بەرامبەر کۆمونیزم بە کۆنەپەرستی وی دادەنێن، لە کاتێکدا کە هێرشەکانی شتاینەر لە بنەڕەتدا ئاراستەی جۆرێکی تایبەت لە کۆمونیزم بوون، دژی «ناپوختەکان- Clumsy» کۆمونیزمی دوڵەتی، کە کۆمونیستە خەیاڵییەکانی (utopian communism) سەردەمی خۆی، لەوانە ڤایتلینگ (Weitling) لە ئاڵمان و کابە (Cabet) لە فەرەنسە، کە هۆی ئەم ڕەخنانەی شتاینەریش مەترسییەک بوو، کە ئامانجی ئەم، ئازادی تاکەکەسی بوو.

هەر بەوجۆرەی کە پێشتر وتمان، هێرشی توندی مارکسێش بۆ سەر پرۆدۆن تارادەیەک لەبەر شتگەلی ئاوا بوو، پرۆدۆن پێشوازی لە موڵکایەتی گچکەی تایبەت لە هەلومەرجێکدا، کە نێشانەی سەربەخۆیی تاکەکەسی بێت، دەکات. بەڵام شتێک کە مارکس لێی تێناگات ئەوەیە، کە پرۆدۆن لە پیشەسازی گەورە و گرنگی بەشی

سەرمایەداریدا، بەتەواوی خۆی بەپشتیوانیکەری موڵکایەتی گشتی دەناساند. لەبیرمان نەچێت کە پرۆدۆن لە «پەڕاوەکان -Carnets»یدا ئاوا دەنووسێت: « پیشەسازی گچکە، بەهەمان ڕادەی فەرهەنگی گچکە، گەمژانەیە؟». لە پیشەسازی گەورەشدا، وی بێچەندوچوون گشتگەرایە. لە ڕوانگەی پرۆدۆن‌دا ڕێکخراوگەلێک لەژێر نێوی «هەرەوەزی کارگەری – Worker-companies»دا ڕۆڵی سەرەکی بگێڕن، واتە بەڕێوەبردنی پیشەسازی گەورە لەوانە هێڵی شەمەندەفەر، کارخانە گەورەکان، دەرهێنانی کانەکان، چێکردنی پۆڵا و دەریاوانی، … هیتریان، لە ئەستۆیە.

لەگەڵ ئەوەی کە پرۆدۆن لە کۆتایی ژیانیدا، لە پەرتووکی «لێهاتوویی سیاسی چینی کارگەر»دا، خۆی بە لایەنگری جیابوونەوەی تەواوی چینی کارگەر لە کۆمەڵگەی بۆرژوازی یا بەواتایەکی‌تر لایەنگری خەباتی چینایەتی ڕادەگەیێنێت، بەڵام هێشتا ئەمەش مارکس لە نیازخراپی بەرامبەر پرۆدۆنیزم، کە بە سۆشیالیزمی وردەبۆرژوازی دایدەنێت، دەستهەڵناگرێ.

با سەرنجی مشتومڕی بەردەوام و ناپاکی نێوان مارکس و باکۆنین لە نێونەتەوەیی یەکەمدا بدەین؛ لێرەشدا لەگەڵ جۆرێک لە خراپ لەیەک گەیشتن ڕووبەڕووین. باکۆنین تاڕادەی زیادەڕەویکەرانە مارکس بە دێوێکی دەسەڵاتخواز و تینووی فەرمانڕەوایی بەسەر بزووتنەوەی کارگەریدا دەناساند. لەم نێوەدا ئەوەی کە سەرسوڕهێنەرە، ئەوەیە کە باسەکانی باکۆنین ناوەڕۆکێکی پێخەمبەرانەیان هەیە، وی بەباشی داهاتووە دوورەکان دەبینێت. لەهەمان کاتدا کە هاتنەسەرشانۆی «بیرۆکراسی سوور» پێشبینی دەکات، دیکتاتۆرییەتێک کە سەرنجام ڕابەرانی نێونەتەوەیی سێیەم (Komintern) بەسەر بزووتنەوەی کارگەریدا ڕەوای دەبینن, هەست پێدەکات. مارکس بە تۆمەت دانەپاڵ باکۆنین بە نزمترین شێواز و بە ڕاوەرگرتن بۆ دەرکردنی باکۆنین لە نێونەتەویی یەکەمدا, لە کۆنگرەی لاهای[٤] لە سێپتەمبەری ١٨٧٢دا، دەست بە هێرشی بەرامبەر دەکات. پاش ئەم ڕووداوە، پردەکانی نێوان ئانارشیزم و مارکسیزم دەڕوخێن و دەبێتە کارەساتێکی گەورە بۆ چینی کارگەر، لەبەر ئەوەی کە هەر یەک لەم دوو بزووتنەوە پێویستیان بە هاوکاری تیۆری و کردەیی یەکتر هەبوو. لەهەشتاکانی سەدەی ١٩دا تێکۆسان بۆ پێکهێنانی نێونەتەوەیەکی ئانارشیستی لەگەڵ شکستدا ڕووبەڕوو دەبێت. وەها نێونەتەوەییەک سەرەڕای نیازەکانی، بەگشتی لە بزووتنەوەی کارگەری دادەبڕێت. لە کاتێکدا کە لەو سەردەمەدا مارکسیزم بەخێرایی لە ئاڵمان بە گەشەی سۆشیال‌دیموکراسی و لە فەرەنسە بە دامەزراندنی پارتی کارگەی لەلایەن (Jules Guesdes)، گەشە دەکات.

دواتر پارتی جۆراوجۆری سۆشیال‌دیموکرات لە دەوری یەک کۆبوونەوە و نێونەتەوەیی دووەمیان پێکهێنا. لە کۆنگرەکانی دواتریاندا زۆرجار مشتومڕ لەگەڵ ئازادڕەوانێک ڕوویدەدا، کە هەڵیان بۆ دەڕەخسا، لە کۆبوونەوەکاندا بەشدار بکەن. ساڵی ١٨٩٣ سۆشیالیستی ئازادیخواز دۆملا نیۆوینهویس (Domela Nieuwenhuis)ی هۆڵەندی لە وتارێکی توند و پاراودا، سۆشیال‌دیوکراسی ئاڵمانی تاوانبار کرد و لەگەڵ هەراو هوی ئامادەبووان ڕووبەڕوو بوو. ساڵی ١٨٩٦ لە لەندەن کچی مارکس، ئاڤێلینگ (Aveling) و ڕابەری سۆشیالیستی فەرەنسە ژان ژورس (Jean Jaurès) بە جنێودان بە ئانارشیستەکان، کە وەک نوێنەری سەندیکا کارگەییەکان توانیبوویان بێنە هۆڵی کۆنگرەوە، کردە دەرەوە. هەڵبەتە تیرۆریزمی ئانارشیستی، کە لە ماوەی ساڵەکانی ١٨٩٠ تا ١٨٩٥ لە فەرەنسە ئاژاوەی بەرپادەکرد، کۆمەکێکی بەنرخی بە ڕەتکردنەوەی هیستریانە (hysterical)ی ئانارشیستەکان، کە ئیتر بە «چەتە» دەژمێردران، کرد. ئەم ڕیفۆرمیستە شەرمنۆک و یاساگەرانە لە توانایاندا نەبوو، لە پاڵنەری شۆڕشگێڕییان بگەن و هۆی پەنابردنی وان بۆ توندوتیژی[5] وەک ناڕەزایەتییەکی پڕ دەنگدانەوە لە دژی کۆمەڵگەی نەفرەتاوی، دەرک بکەن.

لەنێوان ساڵانی ١٨٦٠- ١٩١٤ سۆشیالدیموکراسی ئاڵمان و زیاتر لەو دەزگەی پانوپۆڕی سەندیکا کارگەرییەکانی ئاڵمان، بەردەوام خەریکی کەنارخستنی ئاناشیزم بوون. تەنانەت کاتێک کە کاوتسکی ڕایگەیاند، کە لایەنگری مانگرتنی جەماوەرییە، بیرۆکراتی کارگەری وەک «ئانارشیستێک» گومانیان لێکرد. بەڵام لە فەرەنسە پرسەکە بەپێچەوانەوە بوو. پارلەمانگەرایی (Parliamentary) و ڕیفۆرمیزمی هەڵبژێرگەرای ژۆریس (Jaurès)، نەفرەتیان لە کارگەرانیک، کە بەخۆیان لێهاتووی دامەزراندنی ڕێکخراوەی شۆڕشگێڕانەی سەندیکایی و خەباتکارانەی سەربەخۆی سی.ژی.تی (CGT)یان پێکهێنابوو، کە پێشڕەوانی فێرناند پلوتیە (Fernand Pelloutier)، ئێمیل پوژە (Emile Pouget)و پییەر مۆنات (Pierre Monate) بوون، کە لە بزووتنەوەی ئانارشیستییەوە سەریاهەڵدابوو.

شۆڕشی ڕوسیە و دواتر شۆڕش ئەسپانیا کەلێنی نێوان ئانارشیزم و مارکسیزمیان فراوانتر کرد. کەلێنێک کە چیتر نەک تەنیا بەرهەمی ناکۆکی ئایدیۆلۆژیکی بەڵکو بە کردەوەش خوێناوی بوو. بۆ کۆتاییهێنان بە سەرنجەکانی سەرەوە لەسەر رابوردووی مارکسیزم و ئانارشیزم، دەبێت دوو تێبینییەشیتریشی بۆ زیاد بکەم:

١- هەندێک لە مارکسناسانی وەک ماکسیمیلیان رۆبل (Maxumilan Robel) لە فەرەنسە، بەدڵنیاییەوە بەڵەداچوون – ئەگەر هەموویشی نەبی-، ئەگەر لەمارکسدا مەیلی «ئازادڕەوانە» بەدی بکەن.

٢- هەندێک لە ئانارشیستە دەستەگەرا و بیرتەسکەکانی وەک گاستون لێڤال (Gaston Leval) لە فەرەنسە، بەدڵنیاییەوە بە هەڵەدا چوون، کە بە هەستێکی کوێرانەوە، وەک ئەهریمەنێک لە مارکس دەڕوانن. دەمەوێت لە شوێنێکدا لەنێوان ئەم ئەم دوو پیاوە توندڕەوە جێگیربم، هەرچەندە هەردووکیان هاوەڵمن.

VIII.

ئەی هەنووکە چی؟ بەبێ گومان، ئێستاکە لەبەردەم بوژانەوەیەکی (Renaissans) سۆشیالیزمی ئازادڕەوانە داین. من لێرەدا ناچارم پەنجە بخەمەسەر چۆنیەتی بوژانەوەی دووبارەی لە مانگی مەی (**ئایار**) ١٩٦٨ لە فەرەنسەدا. خۆبەخۆترین، چاوەڕواننەکراوترین و نائامادەکراوترینی ڕاپەڕینەکان بوو. بایەکی بەهێزی ئازادی وڵاتی گرتەوە، وەها وێرانکەر و لەهەمان کاتدا ئافرێنەر بوو، کە ئیتر هیچ شتێکی وەک پێشووی خۆی نەهێشتەوە. ژیان گۆڕا یا ئەگەر بمانەوێت دەتوانین بڵێین، کە ئێمە ژیانمان گۆڕی. بەڵام وەها لەدایکبوونەوەیەکی دووبارە، لە چوارچێوەی بوژانەوەیەکی سەرلەنوێ لە سەراپای بزووتنەوەی شۆڕشگێڕانەدا و بەتایبەت لەنێوان لاوانی خوێندکاردا پێکدەهات. بەم هۆیەوە چیتر دابڕە بەهێزەکانی نێوان بزووتنەوە ئازادڕەوەکان و ئەوانەی کە پاگەندەی لایەنگری «مارکسیزم-لینینیزم» دەکەن، بوونیان نییە. تەنانەت دەتوانرێت بگوترێت جۆرێک لە ئاوەڵایی نادەستەگەرایانەش لەنێوان ئەم بزووتنەوە جۆراوجۆرانەدا سەریهەڵدا. هاوڕێیانی لاو لە فەرەنسە، لە گروپە مارکسیستە دەسەلاتخوازەکانەوە دەچوونە ناو گروپە ئازادڕەوەکان (Anarcho-groups) و هەروا پێچەوانەی ئەمەش ڕوویداوە. گروپگەلی «ماویستی- Maoists» هەبوون، کە سەراپا لەژێر کارایی ئازادڕەویدا، هەڵوەشاونەتەوە یا کارایی بۆچونی ئانارشیستەکان دری کردۆتە ناویان. تەنانەت گروپی ترۆتیسکیستیش زۆرێک لە خاڵی تێڕوانینیان خۆیان لەژێر کارایی نووسین و تیۆری ئانارشیستەکاندا دەگۆڕی. کەسانی وەک ژان پۆل سارتر (Jean Paul Sartre) و هاوەڵەکانی ئیتر لە گۆڤارە مانگانەکەیاندا، تێڕوانینی ئانارشیستی دەردەبڕن. بەشێوەیەک کە یەکێک لە وتارەکانی ئەم دواییانەیان بەنیوی «ماڵئاوا لینین- Lenin Ade» بوو.

بێگومان هێشتاکە گروپی مارکسیستی دەسەڵاتخواز هەن، کە بەتایبەت دژی ئازادڕەوین، هەر بەوجۆرەی کە گروپی ئانارشیستی لە ئارادان، کە تا هەنووکەش دژە مارکسیست ماونەتەوە.

هەردوو ڕێکخراوی کۆمونیستی ئازادڕەو[٦]، کە لە فەرەنسە هەن و بەتەمان بەم نزیکانە یەکگرن، خۆیان لەنێوان ئانارشیزم و مارکسیزمدا دەبیننەوە. ئەم ڕێکخراوانە لەگەڵ ئانارشیستە کلاسیکەکان، ئەم خاڵە هاوبەشەی تێڕوانینی هەیە، کە هەردووکیان دەگەڕێنەوە سەر جووڵانەوەی دژە دەسەلاتخوازی، کە گەیشتە نێونەتەوەیی یەکەم. لەهەمان کاتدا لەگەڵ مارکسیستەکانیش ئەم خاڵە هاوبەشەی تێڕوانینیان هەیە، کە هەردووکیان بە لێبڕاوی لە بواری خەباتی چینایەتی پڕۆلیتاریا و تێکۆشان بۆ لەناوبردنی دەسەلاتی سەرمایەداری خەبات دەکەن.

کۆمونیستە ئازادڕەوەکان لەلایەکەوە هەوڵدەدەن، تەواوی ئەو شتانەی کە لەرابوردووی ئانارشیزم بەجێماون، زیندووکەنەوە - بۆ نموونە، ئامانجی من لە بڵاوکردنەوەی پەرتوکی «ئانارشیزم» و «نەخوا و نەسەروەر»، هەر ئەمە بووە- و لەلایەکیترەوە کۆمونیستە ئازادڕەوەکان، ئەو بەرهەمانەی مارکس و ئەنگلس، بەتایبەت ئەو بەشانەیان، کە هێشتاکە بە کەڵک و کاران و وەڵام بە پێداویستییەکانی سەردەمی ئێمە دەدەنەوە، ڕەتناکەنەوە. لەوانە چەمکی لەخۆ نامۆبوون، کە لە «دەستنووسەکانی ١٨٤٤»دا مارکسی لاودا دەبینرێت. ئەم تێگەیشتنە بە باشی لەگەڵ پێداگری ئانارشیستەکان لەسەر ئازادی تاکەکەسی دەگونجێت. ئەوەی کە ئازادی پرۆلیتاریا دەبێت بەدەستی خۆی ڕووبدات نەک بەهۆی جێگرێکی وییەوە، واتە بۆچوونێک کە نەک تەنیا لە مانیفێستی کۆمونیست و ئاڵوگۆڕەکانی دواتریدا، بەڵکو لە ڕاگەیاندنەکانی نێونەتەوەیی یەکەمیشدا دەبینرێت، بەشێکە لەم میراتە. سەرەنجام مێتۆدۆلۆژی (Methodology) ماتریالیزمی دیالەکتیکی و مێژوویی، کە هێشتاکەش وەک یەکیک لە هێڵە ڕێنوێنیکەرەکانی دەرککردنی ڕووداوەکانی ڕابوردوو و ئێستا ماونەتەوە، بەشێکن لەو میراتە. لەبارەی ئەوەی دواییەوە لەبیرمان نەچێت کە مەرجی وەرگرتنی ماتریالیزمی دیالەکتیکی و مێژوویی لەوەدایە، کە بەشیوەیەکی وشک و میکانیکی بەکار نەبرێت و نەکرێتە بیانوو بۆ خۆ دزینەوە لە خەبات، بەوەی کە هێشتاکە، بنەما مادییەکانی شۆڕش لە ئارادا نین، هەر وەک چۆن ستالییستەکان سێ جار لە فەرەنسە لە ساڵانی ١٩٣٦، ١٩٤٥، ١٩٦٨ پەنایان بۆ برد. لەپاڵ ئەمەشدا نابێت ماتریالیزمی مێژووی دابەزێنرێتە ئاستی دیاریکەرگەرایی (**جبرية**) سادە و دەبێت هەردەم دەرگەکان بەڕووی توانای تاکەکەسی و خۆبەخۆیی شۆڕشگێڕانەی جەماوەردا کراوەبن.

بەوجۆرەی کە مێژوونووسی ئازادڕەو کامینسکی (Kaminsky) لە پەرتووکە بەناوبانگەکەی خۆیدا لەبارەی باکۆنین‌ەوە دەڵێت، پێکهاتە (Synthesis)ی نێوان مارکسیزم و ئانارشیزم، نەک تەنیا پێویستە بەڵکو وەلانانیشی لە توانادا نییە. وی درێژەی دەداتێ و دەڵێ «مێژوو بەخۆی گونجاندنەکانی خۆی بەرێدەخات».

دەمەوێت وەک ئەنجامگیرییەکی کەسی خۆم بڵێم. کۆمونیزمی ئازادڕەو، کە بەرهەمی وەها پێکهاتەیەکە بەبێ گومان ئارەزووی فراوانی کارگەرانی هوشیار و پێشکەوتوو -تەنانەت ئەگەر هەندیکجاریش هێشتاکە بەتەواوی هوشیار نەبن- واتە بەشێک کە ئەوڕۆکە «چەپی کارگەری»یان پێ دەڵێین، فرە باشتر لە مارکسیزمی دەسەڵاتخواز و شوناش گۆراو ئانارشیزمی کۆنە و بەسەرچوو و پواو، دەردەبرێ.

پەراوێز:-

* دەتوانن دەقە ئاڵمانییەکەی لەم ڕێگەوە بەدەست بێنن (http://www.anarchismus.at/txt4/guerin.htm) هەروەها بە کلیک کردنە سەر ناوی نووسەر یا ئەم لینکەی خوارەوە، دەتوانن دەقی ئنگلیزی یەکێک لە پەتووکە بەناو بانگەکانی بەنێوی (Anarchism: From theory to Practice) بخوێننەوە. بۆ خوێندنەوەی دەقە وەرگێڕدراوە فارسییەکەی، کلیکی ئەم بەستەرە (http://persianblog.com/?date=13831227&blog=anarchi) بکەن. (و.ک)

** بۆ دڵنیابوون لە وەرگیرانە فارسیەکە، دواجار لەگەڵ دەقە ئاڵمانیەکەی بەراوردم کردووە و هەروەها بۆ ئاشنایەتی خوێنەرانی هێژا بە کەسایەتییەکان و بەرهەمەکانیان و ئەو واژە سیاسی و فەلسەفیانەی لەم نووسینەدا هاتوون، هەوڵمداوە وەریانگێڕمە سەر ئینگلیزی. (و.ک)

[١] ئەم ڕۆژانە لێرەو لەوێ، کەسانێکی سەربەدەسەڵات دەیانەوێ تیرۆریزمی ئامانج دیاریکراوی کۆتایی سەدەی نۆزدەی ئانارشیستەکان لەگەڵ تیرۆریزمی کوێرانەی ئیسلامییەکانی ئەورۆکە بەراورد بکەن، هەرچەندە لە هەردوو باردا، تیرۆریزم هەر لەبەرژەوەندی دەسەڵاتداران و کەنارکەوتەیی بزووتنەوە جەماوەرییەکان تەواو دەبێت، بەڵام جیاوازییەکی تەواو لەنیوانیاندا هەیە، ئەویش بەوەی کە تیرۆریزمی ئانارشیستەکان ئاراستەکەی کوشتنی سەرۆکشالیار و سەرمایەدارەکان بوو، لەبەرامبەردا تیرۆریزمی ئیسلامییەکان ئاراستەی شەلوپەتکردنی جەستەی ڕێبوارانە لە شوێنە گشتییەکاندا. (و.ک)

[٢] ئەم بەشە لە وەرگێڕانە فارسییەکەدا پەڕێنراوە، کە لە وەرگێڕانە ئاڵمانیەکەی دا ئاوا هاتووە Welch ein Unterschied auch zwischen den Abschnitten im Kommunistischen Manifest 1848, welche forderten, daß der Staat die Gewalt über die gesamte Ökonomie erlange und den späteren Erklärungen, in denen der Staat durch die assoziierten Produzenten ersetzt wird (و.ک)

[٣] لە دەقە ئاڵمانییەکەدا ئەم واژەیە liberären kommunismus زۆرجار بەکارهاتووە کە لە وەرگێڕانەکە فارسییەکەدا هەر واژەی ئانارشیزم بەکارهاتووە، هەرچەندە لە وەرگێرانە ئاڵمانییەکەدا هەر دوو واژەکە واتە (Anarchismus و liberären kommunismus) لە شوێنی تایبەتیدا بەکاربراون. لە کوردیدا بە مانای کۆمونیزمی ئازادڕەوانە، کە لە فارسیەکەیدا بە (کمونیسم آزادمنش) و لە عەرەبیدا بە (الشيوعية التحررية) و بە ئینگلیزیش Libertarian communism دێت. (و.ک)

[٤] لە دەقە ئاڵمانییەکەدا کۆنگرەی هاگەر (Haager)ی ١٨٧٢ نووسراوە، بەڵام لە فارسیەکەدا کۆنگرەی (لاهە) نووسراوە. (و.ک)

[٥] ئەوەی لەوێدا بەشین نووسیومە، بەشی زۆری لە وەرگێرانە فارسییەکەدا نەهاتووە. (و.ک)

[٦] لە دەقە فارسیەکەدا تەنیا ئاماژە بۆ یەک ڕێکخراو کراوە بەناوی (او . ث . ال) کە دەکرێ بە لاتینییەکەی ئاوابێ (U.T.L). بەڵام لە دەقە ئاڵمانییەکەدا ئاماژە بە دوو ڕێکخراوی هاوئاراستە دەکات و نێوی هیچکامیانی نەهێناوە. (و.ک)